

Timpul – principala dimensiune

*- Pledoarie pentru
o sociologie a timpului -*

Prof. Dr. **Marian PREDA**

Facultatea de Sociologie si Asistenta Sociala
Universitatea din Bucuresti

Cluj – 01.12.2010

Motto:

*„Ne vedem de viata noastra zilnica neintelegand
aproape nimic despre lume”*

Stephen Howking, (1988/1995:9)

Prezentarea mea isi propune, in prima parte, sa exploreze raspunsurile posibile la urmatoarele intrebari:

- **Ce cercetam in sociologie?**
- **Sunt temele noastre de cercetare cu adevarat relevante?**
- **Ca sa relativizam ar trebui sa ne intrebam si „relevante pentru cine?”**

Premisa de la care pornesc si pe care voi incerca sa o argumentez in prima parte a prezentarii este urmatoarea:

- **Cercetarea sociologica actuala are cel putin 3 mari probleme:**
- Se centreaza pe problemele sociologice care sunt in mod evident/explicit si probleme sociale (cu componente majore economice si/sau politice) determinate de agenda publica.
- Este dependenta de sociologia clasica, fondatoare si de „moda”
- Este relativ izolata de celelalte stiinte explorand foarte putin domeniile de granita si preluind putin si incoerent din stiintele exacte si nu destul din din cele socio-umane.

Termenii cheie din volumul de abstracturi publicat la recentul Congres Mondial de sociologie organizat de Asociatia Internationala de Sociologie (ISA), la Goteborg, in vara anului 2010 rezulta urmatoarele statistici :

Termenii cei mai folositi sunt variatiuni ale termenilor „social”, „economic” si „cultural”:

- Social -1259 (din care):
 - Social change – 114
 - Social movements - 98
 - Social integration -75
 - Social networks -74
 - Social policy - 63
 - Social inequality - 50

- Economic ..- 288 (din care):
 - E. Crises – 90
 - E. Development – 76
 - E. Policy – 35
- Cultural .. -267 (din care)
 - C. Pluralism - 85
 - C. capital –81
 - C. Values – 36

Urmeaza termeni care in cea mai mare parte tin de probleme sociale, de teme sociologice clasice, de contextualizare/abordare regionala/nationala/locala sau de teme „la moda” precum globalizarea sau internetul:

- Females – 205 plus termenii derivati (prin comparatie, „male”-56)
- Citizens, Citizenship -186
- Migration / “migrants” -184
- Knowledge -171
- Values -167
- Family -150 plus termenii derivati
- Children - 144
- Sex-124 (plus alte sute de termini compusi continand “sex”)
- Youth - 121
- Identity - 117
- Markets – 111
- Risk-110 (plus termini derivati)
- Urban areas -105
- Internet -104
- Cities -103
- Conflict -100
- Globalization -100
- Dar si
- Europe -140
- Germany (Federal) – 125
- Brazil -114
- France -100
- UK -77
- USA – 64
- Russia - 54
- Romania -25
- China - 1

Conformarea autori „clasici” dar si la „contemporani” se regaseste prin mentionarea unor autori la termeni cheie:

- Clasici:
 - Weber – 23
 - Marx - 8
 - Parsons - 7
 - Durkheim -6
 - Merton – 1
 - Pareto – 0
- Dar si:
 - Bourdieu - 36
 - Goffman - 12
 - Giddens - 3

Teme clasice sunt inca prezente in numar semnificativ:

- Suicide -8

Exista si categoria temelor „facile”, accesibile pentru ca sunt experiente personale pentru multi dintre membrii comunitatii sociologilor:

- Students – 91 !!!
- Teachers -75
- Universities - 50

Prin comparatie, teme care nu sunt probleme sociale, nu sunt teme clasice, nu sunt facile, nu sunt (inca) la moda in cercetarea sociologica, sunt mult mai putin prezente:

- Emotions – 15
(sociologia emotiilor deja devine un termen „la moda”)
- Body -8
- Time -6
- Space -4
- Space and time -4
- Time utilization -2

Utilizarea termenului “timp” de 6 ori se face mai degraba ca termen secundar (cu referire la perspective istorica etc)

- Cele 2 utilizari ca termen oarecum principal (“time utilization”) se intampla in prezentari ce tin de bugetul de timp (in special „evening-time”) al elitelor profesionale din cateva tari sau de analiza a formarii educatorilor de mediu (mai degraba din perspectiva sociologiei corpului).
- Totusi, sunt mult mai prezente abordari care sunt intrinsec legate de cel putin o dimensiune a timpului dar au si legatura puternica cu agenda publica:
- Leisure -75 de ori
- Ageing -74

1.1. Cercetarea sociologica se centreaza in mare masura pe problemele sociologice care sunt in mod evident/explicit si probleme sociale

- Distinctie probleme sociologice-probleme sociale mi-a fost inspirata de observatia lui Steve Bruce (1999/2003:104-108) care a constatat ca multi studenti isi aleg drept teme de lucrari probleme sociale, aspecte negative ale lumii in legatura cu care ar dori „sa faca ceva”, sa le schimbe in bine. Bruce considera ca interventia nu este treaba sociologului care trebuie sa identifice „aspecte care trebuie explicate” si nu „aspecte care trebuie corectate”.
- Exemplificand prin cercetarile lui Goffman sau Howard Becker care au ignorat aspectele sociale ale problemelor studiate si astfel au produs explicatii sociologice de mare valoare, Bruce pledeaza pentru neutralitate axiologica, pentru respingerea relativismului sau a partizanatului si ofera urmatoarea **distinctie dintre explicatia sociologica si simtul comun**: *„sociologia recunoaste faptul ca realitatea este un construct social, identifica acele cauze ascunse ale actiunilor umane si descrie consecintele neanticipate ale acestora”* (Bruce 1999/2003:121)

Problemele sociale au urmatoarele caracteristici:

- Au importanta contextuala, sunt locale prin consecinte / abordari, in acest fel avand afectat caracterul de universalitate
- Sunt generate de experiente cu relevanta personala/locala/nationala
- Au componenta puternica istorica si relevanta de aceeaasi natura (de aceea, spre exemplu, relevanta claselor sociale ca si constructii teoretice scade pe fondul schimbarii societatii; pe cine mai intereseaza acum, intr-o societate in care relatiile dintre proprietate, interese, capital, munca, decizie sunt complexe si „difuze” clasa sociala in acceptiunea lui Marx))
- Sunt generate de agenda publica, de institutiile sociale, deci sunt generate/intarite „din exteriorul” sociologiei.

Probleme/teme/subiecte sociologice care nu sunt si „probleme sociale”

(sau nu sunt constientizate ca fiind asa) precum temele „emergente” pentru sociologie precum cele legate de corp, emotii, mobilitatea, spatiu-timp sunt mult mai rar abordate pentru ca:

- Au relevanta pentru individ dar consecinte lor sociale sunt difuze, dificil de identificat si de asociat cu agenda publica
- **Nu sunt generate institutional, nu sunt pe agenda publica si, implicit, nu le sunt alocate destule resurse.**
- **Sunt intrinseci subiectului, sunt atat de prezente in experienta noastra personala incat influenta lor ni se pare subanteleas si este ignorata.** Este ca atunci cand suntem in tren si il luam ca referential ignorand exteriorul fata de care ne miscam sau ca in situatia in care, fiind pe pamant, ignoram forta gravitacionala a acestuia. Pana la urma, omenirii i-a trebuit ceva timp pana cand Newton a realizat ca merele pica si mult mai mult pana ce Einstein a teoretizat si lucruri mai putin „vizibile” precum curbarea luminii, a spatiului si timpului.

Interactiunile noastre, ca si problemele noastre individuale majore tin in primul rand de propriile entitati: timpul, corpul, emotiile noastre

- **Traim intr-o criza cronica de timp,**
- **suntem dependenti de mobilitate spatiala,**
- **suntem obsedati de problemele legate de corp (gen igiena, sanatate/boala, alimentatie, imbracaminte/moda, sexualitate, reproducere)**
- **toate acestea mediate de perceptie, de emotii , de constiinta.**

Este vreuna dintre toate acestea pe agenda publica?

- **Nu**

Care este oare primul gest pe care il facem atunci cand ne trezim?

- Privim ceasul, ne „plasam” in timpul cronologic si ne inventariem succesiunea de evenimente.
- Apoi? Ne ingrijim corpul si il pregatim pentru interactiunile zilei.
- De-abia dupa aceea deschidem televizorul sau radioul din masina si ne conectam la „agenda publica”, la problemele sociologice care sunt considerate probleme sociale.
- Problemele fundamentale dincolo de prezentul „aici-si-acum”: cand vine vorba de moarte, de o nastere in familie, de un accident care ne mutileaza corpul sau de pierderea libertatii toate celelalte probleme „grave” ale societatii inceteaza sa existe pentru noi. Dar numai la nivel de individ sau de grup mic (familie, prieteni apropiati etc).
- Nu este un paradox ca problemele importante pentru fiecare dintre noi nu sunt importante pentru „umanitate” in ansamblu

dar

- cele definite de umanitate ca fiind importante pentru ea trebuie sa fie acceptate si studiate de noi ?

1.2. Cercetarea sociologica actuala este dependenta de sociologia clasica, fondatoare si de „moda”

- Bryan Turner, (1996/2000:6) considera ca *“sociologia a pornit cu o puternica conceptie a socialului ca un domeniu separat si autonom de institutii si practici care erau subiectele sociologiei ca stiinta.... Desigur, o buna parte din cercetarea in stiintele sociale s-a dezvoltat pe fundamente empirice in cadrul carora cercetatorii erau in primul rand interesati de colectarea evidentelor ce puteau fi utilizate in imbunatatiri la nivel social si politic.”*
- **Pentru multi sociologia a constat in descrierea interpretarii actorilor a propriilor lor practici , a semnificatiei locale a practicilor;** “cu cat mai local, cu atat mai descriptiv, spune Turner (1996/2000: 7)
- Pe de alta parte, acelasi autor considera **ca nu exista prea multa continuitate in teoria sociologica si ca este greu sa identifici un progress de necontestat in teoria sociala.**
- Adesea teoria este **“un cadru/ o modalitate larg(a) de organizare si ordonare a cercetarii” sau o colectie de concepte generale care sunt utile in directionarea interesului de cercetare”** (Turner 1996/2000:11)

Exista un **consens forte limitat** privind **identitatea si scopul teoriei sociale.**

- **Teoria sociala este uniforma pana la ciclurile de “moda” iar “teoreticienii sociologiei reinventeaza roata teoretica in mod continuu”**(Turner 1996/2000:11)
- Pe de alta parte, dupa ce afirma ca vechi concepte precum cele de „clasa” sau „stat” sunt inechitate (U. Beck 1992, Giddens 1990)
- teoria sociologica si in special cea clasica nu mai sunt in stare sa explice concepte noi precum riscul sau modernitatea (Turner 1996/2000:14);
- Autorii mari precum Beck sau Giddens propun noi concepte care, intr-un fel , se adauga in succesiunea de concepte generatoare de teorii fara sa ridice la un nivel superior explicatia si sa asigure un cert nivel de progres in teoria sociala precum acumularile coerente si universale din stiintele exacte sau din alte domenii.

Cercetarea sociologica nu vede copacii din cauza padurii
*inversul situatiei clasice de “orbire” in care nu se vede ansamblul,
padurea, din cauza copacilor*

In cele mai multe cazuri sociologia clasica dar si cea contemporana (cu cel putin 2 dintre ramurile ei: sociologia facila sau sociologia conformista)

- **au incetat** sa vada omul, ca parte constitutiva a societatii si relatiile sau interactiunile ca fiind “umane” prin elementele lor primare si prin scopurile lor (**ratiunile ultime, outcomes**) si “naturale” prin context si
- **s-au centrat pe societate ca un produs/output** (structura, functii, institutii, sau chiar concept referitoare la acestea) lipsit de elementele sale initiale (omul) si finale (satisfactia/fericirea sau alte efecte dezirabile asupra acestuia);
- s-a trecut la o centrare pe elementele intermediare, pe mijloace, pe cale.

1.3. Sociologia este relativ izolata de celelalte stiinte explorand foarte putin domeniile de granita si preluind putin si incoerent din stiintele exacte si nu destul din din cele socio-umane.

- Sociologia nu a putut sa-si genereze din interior (din *mainstream*-ul teoriei generale) o teorie cu elemente de universalitate in explicatie si cu potential cumulativ,
- sociologia ar trebui sa rupa continuitatea si sa exploreze filioanele interne secundare, neafectate de clasicism sau de „mode”

sau

- sa caute „in afara” prin zonele fertile, de granita, (vezi si Dogan ,M si Pahre, R, 1993) pentru ca are obiect de studiu similar cu celelalte stiinte socio-umane si context comun cu stiintele naturii si cu stiintele exacte
- teoriile contingentei, teoriile culturale , riscul, teoriile ecologiste si multe altele sunt dependente de context .

De ce au potential sociologiile emergente?

- Sociologiile care sunt acum mai degraba „marginale” precum, sociologia timpului, sociologia spatiului, a mobilitatii, sociologia corpului, sociologia emotiilor, sunt sociologii emergente ce se vor impune cu siguranta pentru ca
- sunt legate direct de individ si furnizeaza probleme sociologice reale
- includ elemente determinante pentru actiunile individuale deci cu puternic potential explicativ.

**„...a reconfigured sociology has to place time at
its very centre”** John Urry (2000:105)

- Voi exemplifica in partea a doua a prezentarii potentialului extraordinar al unei teorii sociologice centrate pe timp,
- un concept extrem de fertil in teoriile din alte stiinte dar ignorat sau in cel mai bun caz marginal in sociologie.

2. Timpul in sociologie. *De ce sociologia este aproape dezinteresanta de timp?*

- In lucrarea *Sociology beyond Societies: mobilities for the twenty-first century* conceptul de timp caruia Urry ii acorda un capitol distinct nu este central, este inglobat in cele de mobilitate si de spatiu-timp.
- Citatul de inceput la capitolul 5, „Timpuri” este urmatorul: „...omul nu este nimic; el este, cel mult, carcasa timpului” (Karl Marx, apud Urry, J, 2000:105).
- Ca si clasicii precum Marx, Durkheim sau Weber care au scris despre timp, **Urry mentioneaza timpul, scrie frumos despre el (ca si in alte lucrari), pune intrebari fundamentale, prezinta teorii si concepte semnificative si apoi il abandoneaza.**

Barbara Adams, a infiintat singura revista de sociologie destinata domeniului, Time&Society,

- ca o dovada in plus de determinare “externa” a temelor de cercetare in sociologie, ultimele doua numere au fost destinate aspectelor de gen ale timpului “gendered time”.
- Nu intamplator, in marea majoritate a articolelor din ultimii ani publicate in revista pe teme “minore” despre timp (bugetul de timp, timpul de munca, timpul liber, timpul petrecut in familie, timpul ca sursa de diviziune de gen etc)
- Barbara Adams, poate cea mai importanta autoare pe tema timpului din sociologie si intemeietoarea revistei nici nu este prezenta la bibliografie(!) care este centrata pe surse din temele principale (gen, si celelalte) sau pe surse locale/nationale.
- Fragmentarea abordarilor relevata prin **clivaje bibliografice majore** este relevanta chiar la marii autori care au abordat teme despre timp precum Hall la care ma voi referi ulterior

3. Sase teme fundamentale care vor trebui discutate intr-o sociologie a timpului

Temele/problemele majore legate de timp in sociologie pot fi considerate urmatoarele:

3.1.Reprezentarile timpului in diverse tipuri de societate (problema istoriei sociale a timpului dar si a geografiei timpului)

3.2. Tipurile de timp (o tipologizare a timpului cu distinctiile si definitiile aferente) sunt/este de importanta majora pentru o paradigma sociolog ca centrata pe timp Hall, Bergson, Adams, altii..(„aici-si-acum”, „clocktime” sau timpul cronologic , distinctia timp-durata, etc

3.3. Relatia prezentului cu trecutul si viitorul sunt importante din perspectiva metodologica pentru ca stabilesc relatiile intre descriere (asociata cu timpul prezent), explicatie (asociata cu trecutul) si predictie (asociata cu viitorul).

- **Determinarea prezentului de trecut presupune o relatie cauzala...**
- **Gradul de determinare a viitorului de catre prezent este esentiala**

3. Sase teme fundamentale care vor trebui discutate intr-o sociologie a timpului (cont.)

- 3.4. Aici subtemele memoriei, ca modalitate de stocare a informatiilor despre trecut si a perceptiei, ca modalitate de configurare a prezentului/prezenturilor sunt esentiale.**
- 3.5. Problema succesiunii-simultaneitatii** evenimentelor este de asemenea una esentiala si are consecinte asupra reprezentarilor timpului.
- 3.6. Relatia dintre timp si spatiu, materie, corp, emotii** alte entitati importante este esentiala de asemenea si conduce la adaptarea cunoasterii stiintifice care este fragmentata la realitatea studziata care este mai degraba unitara. Ea este determinanta pentru relatia dintre sociologie si alte stiinte.

3.2. Tipurile de timp

- Hall, Bergson, Adams, alții..descriu diverse categorii de timp precum
- - prezentul „aici-si-acum”,
- - timpul cronologic „clocktime”

sau fac distinctia

- timp (cronologic, obiectiv, masurat fizic)
- durata sau timp subiectiv, percept, psihologic, etc

John Hall (2010) face referire la sase tipuri de „temporalitate sociala”:

- » Prezentul imediat sau echivalentul lui „*aici-si-acum*” (here-and-now) – varful conului superior
- » *Timpul sincronic colectiv*, un timp specific comunitatii traditionale reunind traditiile, amintirile si determinind prezentul (aici-si-acum) ca o „reinterpretare sau comemorare a trecutului” (Hall 2010:25)
- » *Timpul diacronic*, care utilizeaza timpul masurat obiectiv pentru a asigura organizarea formala, functionarea societatii prin programarea si sincronizarea activitatilor de importanta sociala.
- » *Timpul strategic*, un timp al planificarii, un timp care presupune o utilizare a semnificatiilor evenimentelor anterioare prezentului pentru a influenta rezultatele „contingente” si a devansa atingerea tintelor (viitoare) (Hall 2010:26).
- » Temporalitatea *post-apocaliptica* de natura utopica, vazuta fie ca o „eternitate infinita” fie ca o era edenica.
- » *Transcendentă*, situatia in care „un timp prezent absolut sa fie experimentat ca unul „infinit”” (Hall 2010:26).

metafore despre timp

- John Urry, (200:123) face distincție între
 - **timpul instantaneu și**
 - **timpul simultan și prezintă**

metaforele despre timp.

- timpul era văzut în societățile tradiționale sub forma metaforelor unor animale sau a unor munci agricole,
- în societățile moderne ceasul fiind metafora principală iar
- în cele postmoderne holograma – specifică timpului simultan al societăților postmoderne și o entitate complexă care este inclusă în fiecare dintre părțile ei.

Holograma, metafora a timpului simultan similară cu un alt sistem complex care se autogenerază simultan, WWW-ul, presupune lipsa cauzalității legată intrinsec de succesiune, de timpul liniar, cronologic, de clocktime.

3.3. Relatia prezentului cu trecutul si viitorul

- **Relatia prezentului cu trecutul si viitorul** sunt importante din perspectiva metodologica pentru ca stabilesc relatiile intre
 - descriere (asociata cu timpul prezent),
 - explicatie (asociata cu trecutul) si
 - predictie (asociata cu viitorul).
- **Faptul ca prezentul este determinat de trecut presupune o relatie cauzala intre evenimentele trecute si cele prezente.**

Howking afirma clar ca daca prezentul ar fi reversibil relatia de cauzalitate ar disparea

3.3. Relatia prezent- trecut-viitor (cont)

- Bergson reprezinta relatia dintre trecut si prezent ca pe un con in care prezentul este punctul de varf iar trecutul include o serie de cercuri suprapuse ce includ evenimente multiple (Bergson, H, 1996: ?mat si memorie)
- Conul sugereaza o „colectrare” a trecutului in prezent, „trecutul fiind semnificativ doar din interiorul prezentului (*from within the present*)” (Hoy, D.C, 2009:129)
- Aceasta abordare fenomenologica in care prezentul si trecutul sunt abordate sincronic (trecutul si prezentul coexista), se deosebeste de alta abordare fenomenologica, cea a lui Husserl, pentru care constientizarea timpului este diacronica, relatia fiind intre doua momente diferite de timp (succesive) in care unul este retinut in celalalt (Hoy, D.C, 2009:129).
- Intr-o figura grafica similara (interesanta asemanarea intr-o carte a unui foarte cunoscut sociolog american, specializat in hermeneutica de data aceasta si care nu il citeaza absolut deloc pe Bergson) John Hall (2010) reprezinta timpul sub forma unor conuri suprapuse
- **Aici subtemele memoriei, ca modalitate de stocare a informatiilor despre trecut si a perceptiei, ca modalitate de configurare a prezentului/prezenturilor sunt esentiale.**

3.3. Relatia prezent- trecut-viitor (cont)

- **Relatia prezent- trecut-viitor**
- Bergson reprezinta relatia dintre trecut si prezent ca pe un con in care prezentul este punctul de varf iar trecutul include o serie de cercuri suprapuse ce includ evenimente multiple (Bergson, H, 1996: ?mat si memorie)
- Conul sugereaza o „colectrare” a trecutului in prezent, „trecutul fiind semnificativ doar din interiorul prezentului (*from within the present*)” (Hoy, D.C, 2009:129)
- (vezi si Hoy, D.C, 2009:129), Ca urmare trecutul este simultan cu prezentul percept pe care il determina, prin intermediul consecintelor sale, al memoriei, al perceptiei.
- Timpii necesari pentru perceptia si transmiterea informatiilor pun sub semnul intrebării simultaneitatea dintre prezent si entitatile pe care le percepem.

3.3. Relatia prezent- trecut-viitor (cont)

- Intr-o figura grafica similara (interesanta asemanarea intr-o carte a unui foarte cunoscut sociolog american, specializat in hermeneutica de data aceasta si care nu il citeaza absolut deloc pe Bergson) John Hall (2010) reprezinta timpul sub forma unor conuri suprapuse, primul varf reprezentand transcendentia iar celalat prezentul imediat.
- Aici **subtemele memoriei, ca modalitate de stocare a informatiilor despre trecut si a perceptiei, ca modalitate de configurare a prezentului/prezenturilor** sunt esentiale.

Relatia prezent- trecut-viitor (cont)

- ***Simultaneitatea este***, conform lui Lupasco (citat de Solomon Marcus in excelenta sa lucrare „Timpul), ***o conjunctie contradictionala*** in timp ce ***Sucesiunea este o disjunctie contradictionala*** (de excluziune a simultaneitatii, a mai multor optiuni/evenimente simultane).
- **“De aici rezulta ca timpul este un sir de alegeri, iar succesiunea este dialectica”**, concluzioneaza Marcus (1985) teoria lui Lupasco (p.165)

Timpul poate fi si nesequential

- Cu cat organizam mai multe elemente in acelasi interval de timp chronologic cu atat intervalul pare mai lung (Marcus, p.339) De aceea o zi cu multe evenimente ordonate (succesiv) pare mai lunga decat una cu putine.
- Ca urmare unele tipuri de moment (consumul de droguri, dragostea, somnul) ies din tiparul timpului linear pentru ca evenimentele anterioare/ulterioare “nu mai exista”/nu mai sunt considerate, ordonate, precum in cazul pierderii unor functii ale memoriei la cei cu emisfera stanga a creierului afectata (p.340).
- Psihologii considera (spune Marcus, p. 140) ca succesele sunt mai bine/eficient ordonate ceea ce conduce la condensarea intervalului de timp alocat lor (sau faptului ca incap mai multe in acelasi interval de timp) in timp ce esecurile sunt mai prost ordonate deci ocupa mai mult timp de memorie. De aceea evenimentele pozitive par de mai scurta durata decat cele negative pentru noi.

Sucesiune si simultaneitate

- In filmul Memento (2000, regia Christopher Nolan), subiectul isi pierde memoria de scurta durata (de fapt o pastreaza pentru o scurta perioada si reia de fiecare data totul din momentul in care nu-si mai amintea succesiv). Pentru a putea sa lege firul evenimentelor face poze instant pe care isi scrie mesaje si tatueaza mesaje importante pe corp. Totusi, ciclurile successive de revenire in acelasi moment de timp chiar cu o serie de elemente de “sprijin” sunt speculate din exterior (de catre un alt personaj) prin spargerea succesiunii ordonate a evenimentelor prin evenimente false plasate in bagajul informational “exterior”.
- Somnul este un exemplu de spargere a succesiunii evenimentelor, de aceea relaxeaza. Totusi, cand ne trezim care este primul lucru pe care il facem? Privim ceasul pentru a reintra in “succesiune”.
- Sa fie simultaneitatea (opusul succesiunii) generata de somn, dragoste, droguri, reamintirea unor evenimente placute, repetitia etc mai “odihnitoare” decat succesiunea si, ca urmare, mai placuta?

Efortul de ordonare

- Efortul de ordonare dispare cand avem evenimente repetitive !!! Revenim in acelasi spatiu si scapam de “povara” organizarii, a succesiunii evenimentelors i asta ne creaza impresia de prelungire a unui present.
- Anticiparea corecta a unor evenimente viitoare (planificarea lor corecta) este utila, placuta etc tocmai pentru ca este o “organizare anticipata” si presupune un efort mai mic ulterior pentru reorganizarea altor evenimente .
- Diferentele dintre diverse perioade istorice sunt datorate si densitatii de evenimente (si in special de evenimente noi) care trebuie organizate pe axa timpului. Datorita numarului mic de interactiuni, repetitivitatii date de sezonalitate, de spatiul limitat la propria comunitate etc efortul de ordonare a omului din perioada preindustrială, in special din lumea rurala, era mic in comparatie cu cel de azi.

Repetitivitate si stres

- Desigur, lipsa de provocare datorata repetitivitatii nu era dezirabila pentru mintile cu potential creativ, capabile de effort de organizare mai mare care erau astfel subutilizate si care plecau in cautarea unor medii mai dinamice, mai pline de evenimente de ordonat.
- Marea problema care cauzeaza “stres” este dificultatea/incapacitatea de a ordona o cantitate cat mai mare de evenimente care nu mai au destul loc **intr-un timp linear cronomogic, finit, din considerente biologice.**

Gradul de determinare a viitorului de catre prezent este esentiala

- In lucrarea *Future Matters: Action, Knowledge, Ethics*, Barbara Adam si Chris Groves (2007) arata ca omenirea a evoluat dinspre un viitor pre-existent, contextual, social, spiritual spre un viitor ca un spatiu gol, gata sa fie transformat uitand ca va fi si el prezentul altor generatii.
- - viitorul spus/anuntat (*the future told*), care se refera la un viitor al profetiei, al divinitatii, un viitor pre-existent a fost urmat de
- - viitorul controlat (*the future tamed*), un rezultat al practicilor si cunostintelor prin care sa fie redusa incertitudinea si apoi de
- - viitorul comodificat/tranzactionat (*futures traded*), prin transformarea viitorului in marfa, calcularea sa, tranzactionarea, exploatarea sa prin ruperea de context si golirea de continut. Ideia de baza a autorilor este aceea ca viitorul golit de semnificatie este "traversat" cu iluzia ca nu avem responsabilitati fata de el, ca nu este originat in prezent, ca nu avem de ales intre mai multe optiuni;

4. Concluzii: Spre o paradigma sociologica a timpului

- **Conceptele fundamentale din sociologie sunt functii de timp:**
- ***Interactiunea*** = o reuniune(U) si o intersectie (n) a timpilor individuali. Nevoia de convergenta, de simultaneitate este reflectata de expresii precum „a petrece” (timpul), a impartasi, a fi impreuna intrebarea „are you with me?” este semnificativa pentru „trecerea impreuna” printr-un prezent continuu.
- **Repere ale interactiunii (timpului social):**
- **Conceperea (procrearea)= timp sincron/timp potentat/timp comun convertit in timp individual viitor/ timp multiplicat/timp creat**
- **Sarcina = timp comun pre-social**
- **Nasterea =timp divizat**
- **Socializarea = timp „prelungit”/valorificat**
- **Somnul= timp suspendat**
- **Moartea= timp intrerupt (sinuciderea = timp abandonat)**

Socializarea =

- - convertirea timpului individual, unidimensional, in timp social, multiindividual si
- - modalitate de asigurare a continuitatii prin transmiterea trecutului celuilalt/celorlalti (colectiv) catre prezentul si viitorul individual.

Spurapunerea/simultaneitatea, sincronicitatea si comunalitatea timpilor individuali conduce la rezultante care sunt timp familial, comunitar, organizational, national, global.

Procesul de socializare presupune o sincronicitate a succesiunilor (generatiilor) pentru convertirea trecutului (norme, valori, limba etc) in viitor prin intermediul prezentului.

- Transmiterea unor mosteniri materiale (inclusiv prin testamente) au un rol de substitut, de garantie iluzorie a convertirii iar ritualurile de amintire/pomenire, evocare etc sunt confirmari ale unei socializari/convertiri trecut-viitor consumate.
- Asemenea perceptia, care are insa caracter prezenteist.

Timpul este eminamente social.

- Fara un celalalt, fara interactiune (inclusiv anterioara sau posterioara singuratatii/noninteractiunii prezente) nu exista reper, nu exista observator care sa confirme timpul tau. Robinson a avut nevoie de Vineri, oamenii singuri vorbesc cu animale, cu lucruri, experientele personale trebuie impartasite. Desi sunt in aparenta truisme, interactiunea si unul dintre efectele ei, socializarea, sunt elementele care fac timpul sa fie dependent de caracterul lui social.

- **Ce este globalizarea?**=Procesul continuu de transformare a binomului spatiu-timp prin reducerea continua a importantei primului cu consecinte asupra celui de-al doilea: reducerea barierelor de spatiu, a importantei spatiului a redus timpul de calatorie, de comunicar, de schimb si a permis cresterea simultaneitatii si sincronismului.
- **Schimbarea sociala/organizationala** este un proces ce se declanseaza atunci cand se ajunge la sincronizarea unei proiectii (sau iluzie a ei) dezirabile (viitoare) comune: o majoritate cu referentialul in timpul viitor, nu in trecut fata de o succesiune de stari.

- **Anomia** = o „expirare” a normelor, un decalaj între timp(uri) și norme. Între timpul contextual (istoric dar și spațial/„local”) Virginitatea la căsătorie era o normă adecvată, neexpirată, acum 100 de ani dar nu și în prezent. În unele comunități tradiționale încă este și în prezent.
- **Sinuciderea** = o ieșire/intrerupere/abandonare din/a timpului individual cronologic prin stoparea timpului biologic ca urmare a problemelor conexe timpului individual psihologic.
- = o disjunctie a timpilor individuali
- **Birocrația** = o formă de organizare ce își propune reducerea timpului individual (cronologic) consumat/îrosit pentru a produce aceleași rezultate prin disciplină și rutină (repetitivitate a soluțiilor pentru contexte repetitive)
- **Patologia birocratică** = îrosirea de timp structurală (trasee prea lungi, proceduri ineficiente etc) sau prin indisciplina (non-rutină, crearea artificială/sau nu de situații, cazuri sau activități non-rutinieră, false etc)

- **Capitalul individual** si **capitalul social** sunt functii de timp: singurul capital real pe care il avem este timpul (, cel trecut convertit in educatie, acumulari de resurse reconvertite in cresterea sperantei de viata (viata mai sanatoasa, tratamente medicale mai bune, relaxare/sport etc).
- **Capitalul Temporal** individual este mostenit (sub forma capitalului biologic: speranta de viata individuala la nastere) si este consumat, pastrat, inmultit, valorificat/convertit (inclusiv transmis).
- **Singuratatea inactiva** (opusa interactiunii) = timp prezent pierdut, neconvertit, nevalorificat in forme viitoare
- **Institutiile totale** sunt spatiile in care nu doar se concentreaza trei categorii de activitati (de timp) diferite: activitatea productiva (timpul de lucru), activitatea de relaxare (in familie, in oras) si cea de odihna (in patul propriu) ci si cele in care, prin specificul lor, timpul capata o cu totul alta semnificatie.
- **Timpul petrecut in inchisoare** nu este un timp „cheltuit ci mai degraba un timp pierdut” (Matthews, 1999/2009:38). Rupti din contextele firesti de petrecere a timpului in mod liber consimtit si in mod placut sau util pentru ei (in familie, la locul de munca, intre prieteni etc) indivizii din inchisoare sunt in situatia de a „omora” timpul (killing time), de a-si face de lucru si nu de a cheltui timpul (spent time) adica de a obtine ceva in schimb.

- **Capitalul**
- **Structura sociala** este o structura de „capital de timp”: ce are cineva convertibil in timp pentru tine. Banii sau proprietatile, in calitate de surse de timp individual potentat sau informatiile, ceilalti ca sursele de placere, de satisfactie (timp placut sau chiar timp sublim, timp valorificabil, timp de care sa iti amintesti etc) sunt foarte doriti, cautati, „cumparati”.
- „Vedetele” au coeficienti individuali de valorizare a timpului comun foarte mari (sau perceputi ca fiind foarte mari) si de aceea sunt foarte cautate.
- Exista un „schimb” al timpului intre cei care interactioneaza; cei care ofera ceva dezirabil: sunt spirituali, sunt utili, sunt sursa de reamintire, de „impartasire” catre altii a experientei cu ei sunt cautati. La randul lor acestia, impartindu-si timpul catre ceilalti primesc in schimb ceva similar sau echivalent: dragoste/bucurie/buna-dispozitie, bani sau alte daruri.
- Revenind la **structura sociala**, cei plasati in varful ierarhiei sociale sunt acolo pentru ca ei controleaza sau poseda/folosesc in masura mai mare timpul celorlalti; cei care „controleaza” un numar mai mare de subalterni (au interval de control mai mare) sau care utilizeaza o casa ce inglobeaza mai multe ore de munca individuala sau protejeaza/sprijina/indruma mai multe persoane au influenta si control social mai mare si sunt mai sus in ierarhia sociala.

- Cei care au o audienta mai mare la Tv, la un miting, la un spectacol, la un curs, au un control mai mare asupra timpului individual al celorlalti si in „economia” schimbului de timp sunt castigatori. Teoretic, „donorii” de timp au o problema, sunt perdanti. Practic, coeficientii individuali de convertire a timpului, analiza impactului sau „profitului de timp” pe termen mediu sau pe termen lung pot da rezultate diferite.
- O problema esentiala este aceea a valorii de timp pe care il insumeaza obiectele: pe de-o parte obiectele inglobeaza timpul investit in realizarea lor (timpul trecut convertit in materia prezenta) , pe de alta parte timpul prezent sau recent consumat pentru utilizarea lor: Piramida lui Keops a necesitat un timp individual insumat urias pentru a fi realizata, dar si timpul consumat de vizitatori pentru a o vedea, de cercetatori pentru a o studia, etc.
- Problema televiziunii este ca presupune o interactiune unisens asa ca trebuie sa ofere ceva interesant permanent. Este o interactiune mecanica, nu este un timp comun organic ci mai degraba mecanic. De aceea se incearca compensarea prin telefoane, sms-uri, etc. Internetul presupune interactiune in mult mai mare masura.

- **Rutina si creativitatea in procesul de interactiune:**
- **O interactiune in care trebuie sa creezi solicita, consuma din „capitalul de timp”. Repetitia presupune doar repetarea unei creatii anterioare si nu este puternic consumatoare. Copii prefera activitatile repetitive pentru ca nu implica incertitudine, presupun un timp repetat, deci „ieftin”, nu un timp creativ, nou, „costisitor”! La fel si adultii.**
- **Problema interactiunii in societatea moderna/postmoderna** este ca s-au multiplicat exponential posibilitatile de a interactiona cu ceilalti dar a ramas relativ constant timpul disponibil.
- In aproximativ 50 de ani de varsta activa profesional poate citi maxim 7500 de volume. Cum bibliotecile cresc exponential numarul de volume este clar ca in valoare relativa ne reducem constant procentul de cunoastere: cum sunt carti pe care le citesc foarte multi, rezulta ca sunt din ce in ce mai multe alte carti pe care le citesc foarte putini
- Slutiile de multiplicare a timpului nu se lasa asteptate:
- **Clonarea** este o solutie de multiplicare a timpului individual

Similitudinile dintre fizica si sociologie:

- Prigogine si Stengers, un fizician si un filozof, au incercat sa integreze cele doua abordari prin lucrarile lor: *Noua Alianta* si *Intre eternitate si timp*, in care discutia despre eternitatea timpului din fizica si timpul ireversibil din abordarilor fenomenologice. Ele afirma clar: "la toate nivelurile stiinta redescopera timpul" (1998:5)
- Relatia dintre timpurile cu care opereaza diverse stiinte este una dintre cele mai mari provocari ale cercetarii viitoare.
- Intr-o similitudine usor de intuit, in sociologie se poate discuta, spre exemplu si „mecanicist”, cu instrumente din fizica:

Gravitatia sociala

- Stephen Howkins, celebrul fizician (1988/1994:33) considera ca spatiul si timpul sunt dinamice si ca „atunci cand un corp se misca ori o forta actioneaza aceasta afecteaza curbura spatiului si timpului – si in schimb structura spatiu-timp-ului afecteaza modalitatea in care corpurile se misca si fortele actioneaza”.
- Putem vorbi deci de o „**gravitatie sociala**”?

Gravitatia sociala

- Precum corpurile mari care atrag corpurile mici sub forma gravitatiei, personalitatile sociale, indivizii valorosi, „posesorii de mari capitaluri individuale de timp” atrag „corpurile sociale” mai mici: carisma, fama actioneaza in relatiile sociale precum acceleratia gravitationala si ii fac pe cei din jur sa fie „sateliti”, produce din indivizi, organizatii sau chiar tari sisteme planetare, galaxii etc.
- In fata marilor corpuri „sociale” (indivizi, institutii, organizatii, state, lumina „sociala” (adevarul, cunoasterea) se „deformeaza”, se curbeaza precum in teoria relativitatii. Vedetele, personalitatile puternice, influenteaza opinia publica, influenteaza perceptia „luminii”, distorsioneaza adevarul (explicatia, descrierea).
- Cand energia unora dintre „corpurile sociale” puternice se epuizeaza ele fac implozie precum supernovele „obosite”. Exista si comete, in social si gauri negre si entropie.

Gravitatia sociala (cont)

- Nu avem oare lideri (vedete) cu atractie sociala :
- Mostenita/ transmisa de la predecesori sub forma de timp inglobat in bani sau proprietati (autoritatea traditionala in termenii lui Weber)
- Castigata, obtinuta „usor”, din talent si schimb de olaceri, de iluzii (autoritatea carismatica)
- Dobandita prin educatie, prin munca (liderul cu autoritate rational-legala)
- Biserica, o institutie puternica, spre exemplu, a influentat si inca influenteaza, „curbeaza”, deformeaza si ea adevarul stiintific.
- Este, cu certitudine, o alta tema de studiat.

Dezechilibrele dintre timp

- Marea problema a sociologiei va, insa, aceea a legaturii dintre entropia sociala si cea fizica si a **dezechilibrelor** dintre timp: timpul cronologic si cel biologic, timpul psihologic (durata) si timpul cronologic, dintre tipurile de viitor, timpul proiectat si dezirabil si timpul realizat etc, dintre timpii simultan diferiti ai diverselor zone, culturi, regiuni, segmente sociale (vezi aici si analiza lui Robert Levine din Geography of Time, 1997/2006)

Abordarile dihotomice:

- Haos – complexitate
- Ordine-dezordine
- A fi – a deveni
- Reversibilitate – ireversibilitate
- Vor fi, probabil, foarte fertile.

Abordarea integrata: timp-spatiu-corp-mobilitate

- Abordarea integrata: timp-spatiu-corp-mobilitate va fi, de asemenea, fundamentala. Bauman numea corpul „hardware-ul” si timpul, constiinta, memoria fiind software-ul fiintei umane; ele trebuie considerate impreuna.

Intrebari finale fundamentale

- Marele Leonardo da Vinci spunea ca timpul este asemeni unui rau atunci cand stam pe mai cu mana in apa care curge: *„trecutul este apa care trece, viitorul este apa care vine, iar prezentul este ultima din cea care trece si prima din cea care vine”*. O definitie interesanta a timpului liniar, ireversibil dar si individual.
- Dar metafora raului nu este singura posibila; Sa ne imaginam ca stam intr-o barca, in mijlocul unui ocean si punem mana in apa; Timpul este, cu certitudine multidimensional; Cum ramane cu simultaneitatea sau succesiunea daca te misti intr-un ocean cu o corabie? Dar daca ne scufundam in ocean? Ce se intampla cu „prezentul” reprezentat de apa din mana unui scafandru si care este relatia lui cu trecutul si viitorul?

Noi pentru ce optam?

- Ramane ca sociologia in general si sociologia romaneasca sa opteze pentru a aborda teme minore sau tema de acest tip, fundamentale, sa faca o optiune intre abordarea trans-disciplinara, multiparadigmatica a societatii si continuarea abordarii traditionale si fragmentate.
- Optiunea ne apartine dar, ca sa parafrzez un celebru scriitor roman „timpul nu mai are rabdare”.

Va multumesc tuturor pentru timpul acordat!

Bibliografie selectiva

- Adam, B and Groves, C. 2007, *Future Matters: Action, Knowledge, Ethics*. Leiden, Brill
- Bauman, Z., 2000, *Liquid Modernity*, Cambridge, Polity Press
- Beck, U., 1992, *Risk Society: Towards a new modernity*, London, Sage
- Bergson, H, 1996, *Materie si Memorie*, Polirom, Iasi
- Birsan, Ghe., 1973, *Timpul in Stiinta si Filosofie*, Editura Stiintifica, Cluj-Napoca
- Bruce, S., 1999/2003, *Sociologia: foarte scurta introduce*, Editura Allfa, Bucuresti
- Dogan, M si Pahre, R, 1993, *Noile stiinte sociale: Interpretarea disciplinelor*, Editura Academiei Romane, Bucuresti
- Hall, R. J, 2010 *Apocalipsa – Din Antichitate pana in Imperiul Modernitatii*, CA Publishing, Cluj-Napoca
- Hassan, R. 2003, *Network time and the new knowledge epoch*. *Time & Society*, 12 (2/3) 225-241
- Hassan, R and Rosa, H. 2010, *Editorial* in *Time & Society* Sage, 19: 163
- Hoy, D.C, 2009 *The time of our lives: a critical history of temporality*, MIT Press, Cambridge, Massachusetts
- Hawking, S., 1988/1995, *Scurta istorie a timpului*, Editura Humanitas, Bucuresti
- Giddens, A. 1990, *The Consequences of Modernity*, Cambridge, Polity Press
- Levine, G 1997/2006, *A Geography of Time*, Oxford, UK
- Marcus, S. 1985, *Timpul*, Editura Albatros, Bucuresti
- Matthews, R. 1999/2009, *Doing Time: an Introduction to the Sociology of Imprisonment*, Palgrave Macmillan
- Prigogine, I. Si Stengers, I. 1988/1997, *Intre Eternitate si Timp*, Editura Humanitas, Bucuresti
- Urry, J., 1996/2000, Chapter 15 – *Sociology of Time and Space*, in Turner, S.B., (ed.) *The Blackwell companion to social theory*, Oxford, Blackwell Publishing
- Urry, J., 2000, *Sociology beyond Societies: mobilities for the twenty-first century*, London, Routledge